

Desenvolupament d'un instrument d'avaluació de la competència de pensament analític en la formació de treballadors socials

Núria Prat Bau; Adela Boixadós Porquet; Josep M. Mesquida González

1. Introducció

Aquest projecte de recerca se centra a aprofundir en l'ensenyament-aprenentatge de la competència transversal de pensament analític (CPA) en la titulació del grau de Treball Social (Universitat de Barcelona). Aquesta és una de les competències destacades en la formació dels treballadors socials i en el seu camí cap a la professionalització.

En la literatura es pot observar com al professorat li costa explicitar tant els objectes que avalua com els criteris que fa servir per saber si un alumne ha après un determinat contingut (Jorba i Casellas, 1996). També s'observen dificultats a l'hora de distingir l'avaluació d'una competència específica o dels comportaments i habilitats que calen per adquirir-la. I, a la pràctica, s'avaluen altres continguts diferents de la competència que es promou. En el cas del pensament analític, trobem estretes relacions amb el pensament reflexiu, crític i creatiu que són considerats rellevants per a la formació dels treballadors socials en el context d'avui.

«Podem afirmar que els professors i professores de Treball Social, quan s'enfronten a la tasca d'avaluar la competència de pensament analític, no la desvinculen d'altres aspectes relacionats amb el contingut i format del treball que presenten els estudiants, i es desconeix la influència d'aquests en relació amb els criteris més nuclears del pensament analític.» (Yepes, Llobet i Prat, 2011)

També es posa de manifest la disparitat de criteris existents entre el professorat a l'hora de veure quin és el domini que ha de tenir l'estudiant d'aquesta competència al llarg de la formació. Sovint les exigències de l'assoliment queden situades dins de

cada assignatura i és difícil tenir una perspectiva global de la ubicació de l'estudiant en els diferents cursos de grau, per la manca d'espais de treball col·laboratiu.

Si a més tenim en compte que és probable que es modifiquin lleugerament els criteris d'avaluació a mesura que avança la correcció o la lectura dels exercicis, sembla necessari buscar formes que ens permetin explicitar els criteris perquè els conegui tot l'alumnat, i en aquest sentit s'ha pensat en una matriu de valoració o rúbrica.

2. Actuació d'innovació docent

a) Context d'aplicació

A continuació es presenta un instrument d'avaluació de la competència de pensament analític (rúbrica). S'ha elaborat a partir del treball col·laboratiu de setze professors que imparteixen docència al grau de Treball Social en un total de dotze assignatures d'àmbits disciplinaris diversos. D'aquestes assignatures, vuit pertanyen al primer curs i quatre al segon.

Les assignatures participants de primer curs són: Sociologia; Conceptes Bàsics del Treball Social; Política Social; Antropologia; Història Social Contemporània; Epistemologia del Treball Social; Comunicació i Documentació, i Iniciació a la Pràctica del Treball Social. Les de segon curs són: Mètodes i Tècniques en Investigació Social; Desigualtat i Exclusió Social, i Habilitats Socials Comunicatives.

b) Objectius

Es pretén orientar els estudiants en l'adquisició de la competència de pensament analític (CPA) en el grau de Treball Social i guiar el professorat a l'hora d'avaluar-los.

L'equip d'innovació docent es proposa crear un instrument àgil, genèric i consensuat entre els equips de les assignatures de primer i segon que pugui contextualitzar-se a cada assignatura i situació d'ensenyament- aprenentatge.

c) Metodologia

Per construir la matriu s'han utilitzat dos punts de referència bàsics. D'una banda, la definició de CPA elaborada pel grup (Llobet, M., Vila, G., 2011) ¹ basada en les propostes de Poblete i Villa (2007):

«El pensament analític és el comportament mental que es basa en un enfocament metòdic per descompondre situacions complexes en les seves parts constituents i valorar-les identificant-ne els elements significatius (qualitatius o quantitius) i separant-los dels no rellevants. Així mateix, posa de relleu els diferents tipus de relacions existents entre els elements identificats, els relaciona i els contextualitza amb altres elements que aparentment poden resultar externs i els agrupa per a interpretar la realitat, presentar-la de forma clara i ordenada i, així, facilitar l'elaboració d'una diagnosi, la presa de decisions o la solució de problemes.» (Llobet, M., Vila, G., 2011)

A partir d'aquesta definició s'han extret deductivament sis dimensions bàsiques operativitzades en sis indicadors, distribuïts en quatre nivells progressius de domini de la competència:

1. Descomposició de situacions complexes i detecció d'elements clau.
2. Identificació de relacions entre elements.
3. Contextualització.
4. Interpretació de la informació.
5. Presentació de conclusions.
6. Obertura d'interrogants i presentació de propostes.

¹ Per ampliació d'aquest treball parcial veure, Llobet, M.; Vilà, G. (2013). *El Pensament analític a l'ensenyament de Treball Social. Proposta de definició i conceptualització*. Obtingut a Universitat de Barcelona, Dipòsit Digital de la UB: <http://hdl.handle.net/2445/46526>

D'altra banda, s'han fet servir els resultats obtinguts en el treball d'exploració previ inductiu², en el qual el professorat ha fet explícits els criteris d'avaluació utilitzats en un exercici particular de la seva assignatura per determinar la CPA. De l'anàlisi de tot el conjunt s'han obtingut tres grans categories de criteris: de format; de relacions entre conceptes, i de justificació i adequació del treball.

Seguidament s'ha escollit la categoria més propera a la competència de pensament analític «les relacions entre conceptes» i s'ha fet una anàlisi en profunditat dels arguments utilitzats pel professorat per descriure com l'avaluen. A través del sistema de jutges s'han seleccionat els arguments (després transformats en descriptors a la rúbrica) que han obtingut més coincidència i s'han descartat els que no tenien prou consens.

La matriu de valoració s'organitza a través de columnes que representen els sis àmbits o dimensions de la definició, en una gradació de menor a major complexitat segons els quatre nivells de domini d'adquisició de la competència. Cada indicador està presentat i descrit al llarg d'una escala qualitativa de progressió de l'estudiant (d'un a quatre valors).

En el disseny inicial de l'instrument s'han establert quatre nivells de domini de la competència CPA, i es valora com a pertinent que la seva adquisició es faci al llarg de tot el grau. Pren sentit, doncs, que el primer nivell d'assoliment s'apliqui al curs de primer de grau, el segon es correspongui al segon curs, i així successivament. I es concretaria la seva consolidació i integració, juntament amb altres competències, dins el Treball de Fi de Grau.. També es considera pertinent mostrar a l'estudiant des de primer curs tot el procés gradual d'adquisició de la competència. Perquè malgrat la rúbrica determina un nivell de domini pre-establert per a cada curs es creu necessari que l'instrument permeti un desenvolupament adequat a totes les diverses capacitats dels estudiants. Per exemple ens podem trobar amb un estudiant de primer curs que per la seva trajectòria prèvia compta amb un nivell d'aquesta competència excel·lent.

² Per ampliació veure, Yepes, M. ; Sancho, J. ; Palacin, C. (2013). *Estudi exploratori per a la construcció dels nivells de domini i indicadors d'una rúbrica per avaluar la Competència de Pensament Analític (CPA)*. Obtingut a Universitat de Barcelona, Dipòsit Digital de la UB: URL (títol provisional pendent acceptació)

Un cop elaborada la primera versió de la rúbrica, s'ha fet una primera aplicació sobre un cas real a partir d'un exercici realitzat per l'alumnat de Treball Social³.

d) Recursos i suports emprats

Per elaborar aquest instrument s'han fet deu sessions de treball de grup (2012) i sis sessions de treball d'un subgrup de membres més reduït, format pels autors d'aquest document. També s'han impartit dos seminaris d'aprofundiment amb convidats externs. El primer va ser un seminari teòric impartit pel professor Manuel Poblete (Universitat de Deusto, 2011), i el segon, de caràcter més pràctic, el va impartir Josep Alsina (Universitat de Barcelona, 2013).

3. Resultats i conclusions

En aquest moment s'ha aplicat l'instrument en la correcció d'un exercici fet pels estudiants el curs 2011, i està en curs el procés de validació a través d'una prova pilot en la segona fase del projecte de recerca (setembre 2013 - juliol 2014). Ja es poden apuntar conclusions i resultats amb caràcter preliminar i qüestions obertes d'estudi que permetran millorar l'instrument i extreure conclusions sobre com la rúbrica orienta i guia l'estudiant a l'hora d'adquirir la competència, i com facilita que el professorat en faci l'avaluació.

Conclusions

- La construcció col·laborativa d'aquest instrument, que pren com a base el treball inductiu de la pràctica docent, probablement garanteix una major transferibilitat i sostenibilitat de la innovació dins els equips participants i dins l'ensenyament.
- Els esforços per assolir un consens semàntic mínim ens han portat a adquirir una visió més holística del conjunt de la formació que rep simultàniament l'estudiant i a crear més lligams entre els continguts impartits.

³ Ibarz, J.; Vives, T.; Horta, G. (2013). *Estudi previ de la CPA a partir d'un exercici realitzat per l'alumnat de Treball Social. Una primera aplicació de la rúbrica efectuada sobre un cas real*. Obtingut a Universitat de Barcelona, Dipòsit Digital de la UB: URL (títol provisional pendent acceptació).

- Es constata que l'aplicació de la rúbrica s'ha de fer amb activitats d'ensenyament-aprenentatge complexes que permetin un desenvolupament de totes les dimensions que inclou la rúbrica, ja que hi ha exercicis molt senzills que no permeten observar totes les dimensions.

Temes oberts en estudi

- Traduir els descriptors qualitius de la rúbrica en puntuacions quantitatives seguint els paràmetres clàssics d'avaluació.
- Valorar l'aplicació i el comportament de la rúbrica en activitats d'aprenentatge individual o en grup.
- Obtenir dades preliminars per saber si aquest instrument estimula adequadament la progressió de la competència davant la diversitat de capacitats de l'alumnat. Es té la hipòtesi que el disseny actual (nivells lineals) fixa un sostre per curs que podria desincentivar els estudiants amb altes capacitats quan saben que tenen el domini de la competència que s'exigeix en el seu curs.
- Relatar qualitativament quina és la comprensió global que té l'estudiant de l'instrument. Determinar quins són els descriptors que presenten més dificultat comprensiva als estudiants i aportar criteris per elaborar un glossari específic i fer-hi les modificacions pertinents.
- Recollir les adaptacions/variacions semàntiques que el professorat fa per adequar la rúbrica mare al context dels continguts o exercicis de la seva assignatura.
- Fer un recull dels recursos docents utilitzats per acompanyar l'adquisició de la competència, i també dels exemples i demostracions utilitzats per assegurar la comprensió de l'instrument abans d'aplicar-lo.

4. Bibliografia

Jorba J i Casellas, E. (1996). *Estratègies i tècniques per a la gestió social de l'aula*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de ciències de l'Educació.

Hawes, G. i Corvalán, O.(2004). Evaluación: Estándares y rúbricas. *Document no publicat*, Talca: Universidad de Talca.

Llobet, M. i Vilà, G. (2011). La conceptualització del pensament analític en la formació dels treballadors socials. *Document no publicat*, Barcelona: Universitat de Barcelona.

Poblete, M. i Villa, A. (2007). *Aprendizaje Basado en Competencias. Una propuesta para la evaluación de competencias genéricas*. Bilbao: Mensajero.

Yepes, M., Llobet, M. i Prat, N. (2012). Fils conductors: transversalitat docent i pensament analític a Treball Social. *VII Congrés Internacional*

Nivells de domini		Àmbits	Descriptors del grau d'assoliment			
			1 (0 - 2,4)	2 (2,5 - 5)	3 (5,1 -7,5)	4 (7,6 - 10)
Descriptiu	Nivell 1 (1r curs)	Descompon les situacions complexes i detecta els factors clau	Identifica parcialment els factors interns, externs i contextuals que componen la situació presentada en el text.	Describeu els factors que componen la situació presentada en el text.	Classifica de forma ordenada i sistemàtica els factors trobats i els agrupa.	Explica i raona l'agrupació proposada.
		Identifica les relacions entre els factors	Describeu parcialment les relacions entre els factors interns, externs i contextuals que incideixen en la situació presentada en el text.	Describeu la relació entre els factors interns, externs i contextuals.	Explica els criteris utilitzats per descriure les relacions entre els factors.	Explica i argumenta les relacions identificades a través de diverses fonts d'informació.
Empíric	Nivell 2 (2n curs)	Contextualitza	Identifica parcialment els elements bàsics del context (temps, espai, font, posició de l'autor, lloc).	Describeu els elements bàsics del context (temps, espai, font, posició de l'autor, lloc).	Explica els principals elements vinculats al context (històrics, polítics o socials, o bé experiències personals) i diu perquè són rellevants.	Explica i argumenta les relacions entre els elements identificats en la situació concreta i el context ampli.
		Interpreta la informació	Dóna un significat parcial a la situació presentada en el text.	Dóna un significat a la situació presentada en el text.	Interpreta la situació combinant dades, perspectives i fonts teòriques.	Reconeix el lloc des d'on interpreta i és capaç de situar-se en altres enfocaments.
Abstracte	Nivell 3 (3r curs)	Presenta conclusions	Exposa parcialment la seva interpretació fonamentada a partir de les dades.	Exposa la seva interpretació fonamentada a partir de les dades.	Exposa la seva interpretació fonamentada a partir de les dades, les relacions entre elles, i els fonaments amb les fonts teòriques.	Presenta les conclusions fonamentades en la interpretació de les dades, les relacions entre elles, i les fonts teòriques en relació amb els objectius.
		Obre interrogants i elabora propostes	Planteja parcialment els límits presents en la situació d'estudi o en l'anàlisi fet.	Proposa interrogants o altres perspectives d'anàlisi.	Presenta diverses opcions per superar els interrogants i ampliar les perspectives d'anàlisi.	Elabora propostes fonamentades en les conclusions.
Propositiu	Nivell 4 (4t curs)					

Descriptors

- Factors interns: tot allò relacionat amb el subjecte.
- Factors externs: tot allò relacionat amb el context del subjecte i les relacions socials que aquest estableix amb altres i els seus grups socials, construint xarxes primàries, secundàries (entorn laboral, lleure, teixit social, etc.).
- Factors estructurals: població, gènere, edat, classe social, cultura, pensament, política, economia, etc.
- Factors conjunturals: relacionats amb una situació en un moment donat.
- Relacions entre factors: manifestes/subjacentes, de circularitat, estructurals/dinàmiques,
- Criteris d'ordenació: similituds, cronologia, fil argumental.
- Fonts d'informació: secundàries (bibliografia) i primàries (dades empíriques d'observació; experiència, etc.).
- Context: elements de macroestructura social de caràcter global que afecten en les situacions particulars concretes. Per exemple: política, marc legal, gènere, atur, etc.
- Situació: cas particular, fet, dades, etc.

Claus d'interpretació de la rúbrica

En relació amb el descriptor 1 del grau d'assoliment corresponent a cada àmbit /indicador en els seus quatre nivells de domini, hem optat per incloure en la descripció el terme «parcialment» per evidenciar que l'estudiant sempre parteix d'una base, encara que sigui incompleta o errònia.

Cal entendre la distribució de nivells de domini en quatre cursos acadèmics com una progressió del domini d'aquesta competència al llarg del grau. Es recomana que tots els nivells de cada indicador d'aquesta competència s'apliquin en cada curs, malgrat que el nivell de domini exigint a cadascun és diferent. Es comença pel domini de la descripció de factors (I); se segueix amb el domini empíric del tractament de les dades (II), es continua amb el nivell d'abstracció conceptual i teòric (III), i s'acaba amb el domini interrogatiu i propositiu (IV).